

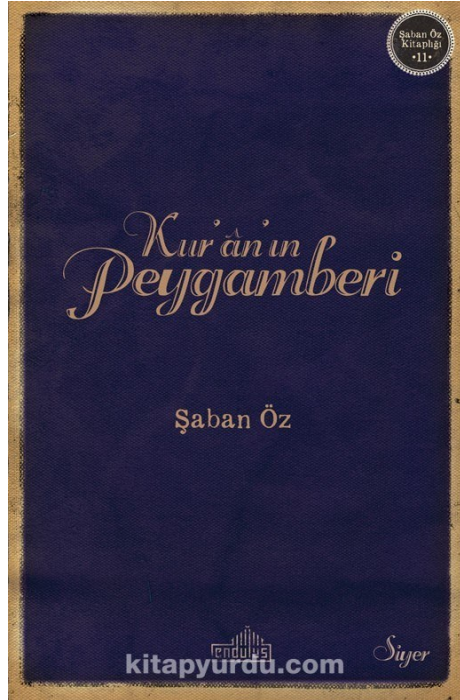
KİTAP TANITIMI

Prof. Dr. Şaban ÖZ, *Kur'ân'ın Peygamberi*, Kahramanmaraş, Endülüs Yayınları, 2017, 192 s.

Ercan Aktan*

İslâm Medeniyetinde, Hz. Peygamber hakkında ilk zamanlardan günümüze dek çok sayıda eserin yazıldığını ve aynı zamanda Kur'ân'ın, siyer yazıcılığında ilk ve en önemli kaynak olduğu, bununla birlikte Kur'ân merkezli çalışmaların, ilk müelliflerden¹ modern zamanımıza² kadar pek çok âlim tarafından yapıldığını görmek mümkündür.

Hazırlanan bu yapıtta diğer siyer incelemelerinden farklı bir metot izlenmiştir. Söz konusu araştırmanın, diğerlerinin aksine bazı dipnotların haricinde neredeyse eserin tamamı Kur'ân'a göre yazılmıştır. Yazarın kendi yorumlarına çok az yer verdiği tespit edilmiştir. Şaban Öz'ün araştırmasında, benzer çalışmalarla ortak yönlerinin çok fazla olmadığı görülmüştür. Kur'ân'da -Peygamber'in tüm

* Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi 3. Sınıf ve aynı zamanda İLAMER İslâm Tarihi ve Sanatları Araştırmaları Grubu Öğrencisi. (ercanaktan02@gmail.com)

¹ İbn İshak (ö. 150) ve İbn Hişam (ö. 218)'in eserleri örnek verilebilir.

² İzzet Derveze (ö. 1984)'nin *Kur'ân'a Göre Hz. Muhammed'in Hayatı* (iki cilt) adlı eseri örnek olarak verilebilir.

hayatının verilmediği fakat genel bir çerçevenin çizildiği bilgisini hatırlatarak- bilgi sahibi olmadığımız bazı durumlarda yazarın, tarih kitaplarındaki rivayetlere/açıklamalara başvurmayı tercih etmediği belirlenmiştir.

Bu araştırmayı, diğerlerinden ayıran/farklı kılan özelliğinin yukarıda da bahsettiğimiz gibi sadece Kur'an'da geçen bilgiler/ayetler ışığında hazırlanmış olmasıdır. Evvelki çalışmalarına baktığımızda İslâm Tarihi alanıyla meşgul olan Prof. Dr. Şaban Öz'ün hazırladığı bu eseri, kendi deyişimiyle "Allah'ın Tanıttığı" peygamberi anlama ve anlatma çabasıdır.

Müellif, eserini önsöz ve giriş hâricinde toplam beş bölümde derlemiştir. Kısa bir önsöz verdikten sonra (s. 9-10), çalışmasını oluştururken nasıl bir yöntem izlediği (örneğin, sadece Kur'an metni üzerinden - yani ayetlerin peygamberi anlattığı kadar- gitmeye çalıştığı) ve hangi kaynaklara başvurduğu (mesela, Hüseyin Atay'ın *Kur'an'ı Kerim ve Türkçe Meali* ve Muhammed Esed'in *Kur'an Mesajı -Meal-Tefsir-* gibi meallerden faydalandığı) ile ilgili açıklamalarda bulunarak (s. 11-16), giriş kısmına geçmiştir.

Giriş bölümünde, Kur'an kıssaları hakkında açıklamalar yapan ve adı geçen mevzuyu reddetmenin veya ispat etmenin imkân dâhilinde olmadığını savunan yazarın, ihbarlarla ilgili olarak: Kur'an kıssalarının amacının ibret vermek olduğu, inananları muhatap aldığı, sahih ve gayb haber olduğunu ve Kur'an'ın, kıssalar üzerine araştırmaya çağırıldığını zikretmiştir (s. 20-26).

Öz, burada Nübüvvet hakkında da bazı mülâhazalarda bulunmuş, Nebevi gelenekten ve Hz. Muhammed'in peygamberliği ile ilgili açıklamalar yaptıktan sonra da birinci bölüme geçmiştir (s. 26-34).

Müellif, bu bölümde diğer siyer yapıtlarından çok farklı/uzak olmayacak bir biçimde, İslâm gelmeden evvel Araplar hakkında genişçe alt/temel bilgi vermektedir. Mekke şehrinin coğrafyası ve yönetimi hakkında, Kur'an'da olduğu kadarıyla bilgi vererek, asıl kapsamlı konu olan Arapların dinî inançlarına dair beyânda bulunmaktadır. Ayrıca, Allah'ın din olarak Araplara, İbrahim'in dinini tavsiye ettiği, Ka'be'nin inşasında İbrahim ve İsmail'in birlikteliği zikredilmektedir.

Yazar, Arapların; dinî inançta birlik sağlayamadıkları, Müşrik, Yahudi ve Hıristiyanlık gibi dinleri benimsediklerini bildirdikten sonra, onların; Allah, Peygamber ve Kitap hakkında Ehl-i Kitaptan gelme bilgilerinin ve aynı zamanda kader inançlarının da bulunduğu³, Melekleri Allah'ın kızları şeklinde addettikleri, Cin (bazı kişilerin cinlere taptığı s. 44) ve Şeytan hakkında bilgi sahibi oldukları, çoğunluğun Kıyâmet-Âhîret inancına sahip olmadıkları, Lât, Uzzâ ve Menât gibi putlara taptikları gibi aynı zamanda sıkıntılı anlarında Allah'a sığındıkları ve Allah'a doğrudan ibadeti/duayı bırakıp, kendi ilahlarına dua ettikleri şeklinde dinî inançlar hakkında açıklamalara yer vermektedir (s. 37-50).

İslâm öncesi dönemdeki Arapların, ekonomik hayatlarının çoğunlukla ticaret olduğu⁴ (s. 52) bilinmekle beraber tarım, hayvancılık, maddencilik ve denizcilikle de uğraştıkları hakkında bilgiler de veren Öz, sosyal hayat ile ilgili olarak; aile (s. 57), evlilik (s. 58), günlük yaşam (s. 59), eğitim (s. 61), örf ve âdetler (s. 63) hakkında izâhlarda bulunmuştur. Bu bölümün sonunda ise, Arapların çevresindeki devletlere ve milletlere dair (s. 64) çok az bir şekilde değinerek ikinci bölüme geçmiştir.

İkinci bölümü, İslâm Peygamberinin Mekke'de geçirmiş olduğu yıllara ayıran müellif, Peygamberin nübüvvet öncesi hayatına dair biraz bilgi vererek, elçilik dönemini anlatmıştır. Evvela, Kadir Gecesinde vahyin nüzulüne, nebinin yaşadığı vahiy tecrübesizliğine ve Peygamber'in davetine değinmiş fakat daha çok müşriklerin verdiği tepkiler üzerinde ayrıntılı bir biçimde durmuştur. Kureyş eşrafının Peygambere karşı üç ortak söylemde bulduklarını belirten Öz bunu; "Allah'ın kimseyi Peygamber olarak göndermediği, göndermiş olsa da o kişinin Muhammed olmadığı ve bu ayetleri birinin elçiye öğrettiği" şeklinde ifade ederek, konuya devam etmiştir (s. 73).

Müşriklerin, Peygamberden bazı taleplerde [mucize ve helak gibi (daha çok alay biçiminde olmuştur.)] bulduklarını belirten Öz, Arapların; Allah'ı görmek veya O'nunla konuşmak istemelerini aynı şekilde

³ Gökleri ve yeri yaratan (31/Lokman, 25; 43/Zuhuf, 9), rızık veren, bedenlerin sahibi, diriltlen ve öldüren, işleri düzenleyen (10/Yunus, 31) bir Allah tasavvurları/inançları vardı.

⁴ Kureyş suresinde de belirtildiği üzere, yaz ve kış seferleri düzenledikleri ve fazla sıkıntıya düşmedikleri belirtilmiştir.

melekleri indirmesini, ölülerin kendileriyle konuşmasını, ölmüşlerinden istediklerinin karşılarında toplanmalarını, Kitap'ın toptan indirilmesini ve Peygamber'in bir hazineye sahip olmasını istediklerini, hususlarına yer vermiştir (s. 76).

Müşriklerin mucize taleplerine karşılık olarak Kur'an'ın cevap niteliğinde; mucizelerin Allah katında olabileceği, Allah'ın dilemesi hâricinde Peygamber'in bu konuda hiçbir yetkiye/güce sahip olamayacağı ve elçinin sadece bir uyarıcı olduğu, ifadelerine yer verilmektedir (s. 79).

Müellif, Kureyş'in yaptıkları tartışma ve taleplerden bir çözüm alamadıklarını dile getirerek onların Peygamberle uzlaşmaya, onu ikna etmeye çalıştıkları hususunu dile getirmiş, müşriklerin dönüşümlü tapınma, elçiden vahyin içeriğinin yumuşaması için talepte buldukları gibi teklifler üzerinde durmuştur (s. 82-839).

Tartışmalar ve uzlaşma arayışından sonra müşriklerin tavır ve eylemlerinde bir değişimin yaşanmaya başlandığını ve Mekke'deki son dönem olan mücadele safhasına geçildiğini zikreden müellif, Kureyşlilerin Peygamberi şehirden sürgün etmekle tehdit ettiklerini, artık mücadelenin sadece sözlü hakareten, küfürlerden ve tacizlerden ibaret olmadığını, mü'minlerin muhtelif işkencelere mâruz kaldıklarını, onlara baskı ve zulüm yolu ile dinlerinden döndürmeye çalıştıklarını vb. mücadelelere değinerek Müslümanların gördükleri kötü muameleyi/durumu beyân etmiştir (s. 85).

Öz, Müşriklerin Kur'an'a verdiği tepkileri; öncekilerin masalları tabirini çok kullandıkları, ayetlerin insan sözü veya sihir olduğu, ayrıca elçinin kendisinin uydurduğu, şeytanların indirdiği ve alaya aldıkları şeklinde belirtmiştir (s. 88).

Peygamberin ilk tebliğ faaliyetinden itibaren, Müşriklerin onu tanımlamakta zorlandıkları ve Resul'e karşı farklı tanımlarda bulduklarını, onu; Allah adına yalan uyduran, şair ve aynı zamanda cinli/deli veya öğretilmiş cinli, sihirbaz/kâhin olduğunu söylemişlerdir (s. 92). Kur'an'ın, Hz. Peygamber'i tanıyan Müşriklerin bu itham, taciz ve eylemlerine cevap veya tavsiye niteliğinde karşılık verdiğine dile getirmiştir (s. 95-96).

Öz, mücadelelerden sonra Mekke dönemindeki risâletin tebliğ konularına değinmiş ve genel itibariyle; Allah/Tevhid konusunda tartışmaların çokça yaşandığı, Kur'an'da yedi farklı sebepten dolayı mezkûr konudan bahsettiğini belirtmiştir. Nübüvvet, Âhret ve İbadetler hakkında da açıklamalarda bulunmuş ve farklı konulara da değinmiştir (kıssalarla ilgili soru sorma yasağının getirilmesi gibi). Yazar, İsrâ olayı ile ilgili olarak birer cümle sarf ederek bu bölümün son konusu olan hicreti de anlatarak, üçüncü bölüme yani Peygamber'in Medine Dönemine geçmiştir.

Müellif, Medine de ilk yapılan faaliyetlerin; mescidin inşası, kiblenin belirlenmesi ve bazı ekonomik tedbirlerin alındığı gibi hususlara az bir şekilde değinerek (s. 112-114), daha çok Müslüman-Gayr-i Müslüman İlişkileri üzerinde durmuştur. Müşriklerin, mü'minlere karşı güttükleri düşmanca tavırları/davranışları, muhtelif işkence ve zulümlerini artırmaları gibi sebeplerden dolayı, adı geçen grupla savaşıma izninin verildiğini ifade etmiştir. Öz, İlk başlarda mü'minlerden aşırıya gitmemeleri ve sadece kendileri ile savaşımlara karşı olmak üzere dar kapsamlı savaşıma izni verilmişse⁵ de, sonraki zaman sürecinde cihad emrinin verildiği⁶ hususunu dile getirmiştir.

Öz, Kur'an'da, savaşıma izni (cihad) verildikten sonra, savaş hukuku ve uygulaması hakkında bazı açıklamalar da bulunmuştur. Öncelikle savaşın amacı belirlenmiş ki bu da, şirke beraber inanca baskının ortadan kaldırılmaya çalışıldığı, barışın esas alındığı, savaşa çıkmadan önce hazırlıkların yapılmasının istenildiği, savaşa çıkacak/çıkamayacak kimselerin belirlendiği (yaşlılar, hastalar vb. kişilerin muaf tutulmaları), karşı tarafın nasıl bir durumda olduğunun araştırılması ve ganimet elde etmek için dini kullanmamaları gerektiği, ganimet-fey-cizye taksiminin yapıldığı (ganimetin beşte biri Allah'a, Peygamber'e, yakınlarına, yetimlere, düşkünlere ve yolculara⁷ ayrılırken, geriye kalanın ise savaşçılara/mücahitlere verildiği), savaşlarda esir alınmasının emredildiği fakat durumlarının/onlara ne yapılacağına mü'minlere bırakıldığı, Müslümanların her türlü sonuca hazırlıklı olmalarının tavsiye edildiği, hain-

⁵ 2/Bakara, 190.

⁶ 2/Bakara, 244; 4/Nisâ, 75,84; 5/Mâide, 35.

⁷ 8/Enfâl, 41.

lik/ihanet edenlerin affedilmesi için Peygamber'in çaba sarf etmemesinin istenildiği ve son olarak savaş esnasında ibadetlerin ihmal edilmemesi gerektiği belirtilmekle beraber, namazlarını herhangi bir saldırının olma olasılığı için kısaltmalarının emredildiğini ayetlerle destekleyerek konuya açıklık getirmiştir (s. 117-122).

Müellif, savaş hukuku ve uygulamaları hakkında açıklamalarda bulunduktan sonra, tarihte tartışma konusu olmuş, ilahi yardım (savaşlarda yapılan) mevzusu üzerinde durmuştur. "...Allah onlara yardım etmeye kadirdir."⁸ "... Biz, inananları düşmanlarına karşı destekledik de üstün geldiler."⁹ gibi ayetleri vererek (s. 122), sırasıyla yapılan savaşlardan bahsetmiş¹⁰ ve bazı harplerde (Bedr¹¹ve Huneyn¹² savaşları gibi) Allah'ın inananlara/mü'minlere yardım ettiğini (ilahi yardımın yapıldığını) aynı şekilde ayetlerle açıklamıştır.

Öz, Müslümanların Ehl-i Kitap (Yahudilik ve Hıristiyanlık) ile ilişkileri üzerinde uzunca durmuştur. Mü'minlerin münafıklarla olan münasebetine değinen yazar, onların; yalancı ve yalan yere yemin etmelerini, önce inanmış sonra inkâr ettiklerini, anlayışsız, iri-yarı, sözleri dinlenir olmalarına rağmen içi boş kütük, korkak, kibirli, düşman ve aynı zamanda Allah'ın onları bağışlamayacağı kişiler olduklarını ayetlerle belirterek (s. 155-156) kadın münafıkların varlığını/olduklarını da hatırlatmıştır. Arap, Yahudi ve Bedevi münafıklara değindikten sonra, kafalarında şüphe, kalplerinde hastalık bulunanlardan da bahsetmiştir.

Müellif, Müslümanların Medine çevresinde olan kabilelerle kurulan ilişkilerine değinmiş, Medine'ye dost veya düşman olan kabilelerin varlığını belirtmiştir. Resul'ün de her beşer gibi ölümlü olduğunu, diğer Peygamberler gibi Hz. Muhammed'in de öleceğini veya öldürüleceğini izâh ederek vefatına değinmiştir. Ayetlerin, elçinin ölümünden sonra inananların eski hallerine dönmemeleri için uyarıldıkları hususunu da

⁸ 22/Hac, 39.

⁹ 61/Saff, 14.

¹⁰ Bedr, Uhud, Hendek, Hudeybiye, Mekke'nin Fethi, Huneyn, Tebuk ve Seriyeler.

¹¹ Üç bin melek yardımı, 3/Âl-i İmrân, 124.

¹² 9/Tevbe, 25-26.

dile getirmiştir (s. 164-167). Yazar bu bölümde son olarak, Peygamber'in özelliklerini Kur'an'da geçtiği şekilde maddeler halinde toplamıştır¹³.

Öz, Peygamber'in özelliklerini saydıktan sonra dördüncü bölüme yani Peygamberin ailesini, eşlerinden başlayarak anlatmıştır¹⁴. İfk hâdisesini ve Tahrir olayına da değinen yazar, Peygamber'in aile hayatına çok az yer vererek bölümü bitirmiştir (s. 174-177).

Beşinci ve son bölümde müellif, Müslüman toplumun sosyal yapısı üzerinde durarak, yeni bir toplum inşasında yapılması/yapılmaması gerekenleri 'Emredilenler¹⁵ ve Yasaklananlar¹⁶' şeklinde olmak üzere maddeler halinde ayetleri sıralamış (s. 182-191) ve en sonunda bibliyografyasını vererek eserini sonlandırmıştır (s. 192). Sayın Öz'e, bu kıymetli eserinden dolayı teşekkür eder, bu alandaki çalışmalarının devamını dileriz.

¹³ Toplam madde sayısı 99 tanedir.

¹⁴ Kur'an, Peygamberin yaptığı evliliklerin sadece Zeyd'in eski hanımı ile yaptığı evliliği – geleneği yıkmak için- anlatır. (Zeyneb bnt. Cahş)

¹⁵ 77 madde de toplamıştır.

¹⁶ 70 madde de toplamıştır.